

Recenzie

Davita Silfen Glasberg – Deric Shannon: Political Sociology: Oppression, Resistance and the State

Pine Forge Press, an Imprint of SAGE Publications, Inc., Thousand Oaks, California 2011, 248 s.

Keď som sa dozvedel, že budem recenzovať knižku o politickej sociológii, myslel som si, že to bude opäť jeden z tých klasických nudných „úvodov“, ktorý má vo forme „povinnej jazdy“ poslúžiť začínajúcim študentom na zorientovanie sa v problematike. Avšak, keď sa mi publikácia *Political Sociology* s podtitulom *Oppression, Resistance and the State* (prekl. Politická sociológia: útlak, odpor a štát) dostala do rúk, zistil som, že moje domnienky zrejme neboli celkom na mieste. K tomuto presvedčeniu prispela už samotná obálka knihy, ktorej grafika zobrazuje policajných ťažkoodencov bijúcich protestujúcu osobu. Jednou vetou zhrnuté – autorom a vydavateľovi sa podarilo dokonale zladíť grafické a tematické spracovanie. A keď už spomínam autorov, patrí sa o nich uviesť aspoň pár viet.

Publikácia je výsledkom kooperácie dvoch autorov. Prvým z nich je profesorka Davita Silfen Glasberg, ktorá je vedúcou katedry sociológie na univerzite v americkom štáte Connecticut. V rámci svojho výskumu sa venuje témam, akými sú politická ekonómia, ľudské práva, moc, nerovnosť a útlak. Druhým autorom je Deric Shannon, ktorý získal svoje PhD. zo sociológie na rovnakom akademickom pracovisku a v rámci svojho výskumu sa špecializuje napríklad na radikálnu politickú tradíciu. Túto skutočnosť dokumentuje fakt, že Shannon je okrem iného aj spoluautorom publikácie *Contemporary Anarchist Studies* (prekl. Súčasné anarchistické štúdie), ktorá je úvodnou antológiou k anarchistickým prácam z akademického prostredia.

Kniha *Political Sociology*, ako už jej názov napovedá, sa zaoberá politickou sociológiou (u nás označovanou aj ako sociológia politiky). Táto sociologická subdisciplína sa zameriava na skúmanie spoločenských aspektov politiky, alebo inými slovami – vzťahu medzi spoločnosťou a štátom. Jedným z ústredných bodov záujmu politickej sociológie a politiky vôbec je problematika moci. Toto moderné chápanie politiky ako boja o moc sa v dejinách politického myslenia odvodzuje od diela talianskeho renesančného filozofa Niccolu Machiavelliho. Machiavelliho koncept politiky nahradil dovtedy uplatňované klasické chápanie politiky, známe napríklad z diel Platóna a Aristotela, ktoré sa zaoberalo hľadaním najvhodnejšej formy vlády. Na problematiku moci sa neskôr zamerl aj Max Webber, ktorý je so svojím dielom *Politika ako povolanie* považovaný za jedného z priekopníkov politickej sociológie. Toľko teda krátky diskurz ohľadom problematiky moci v politike vysvetľujúci, prečo aj recenzovaná kni-

ha pracuje s mocou ako základným pojmom, na ktorý nadväzujú ostatné témy, o ktorých autori pojednávajú.

Publikácia označuje „*vzťah medzi mocou, nerovnosťou a mnohostranným útlakom a štátom*“ (s. XI) za svoju ústrednú tému. Kým moc, nerovnosť a štát sú pomerne jasné a známe pojmy, problematika mnohostranného útlaku potrebuje uviesť niekoľko viet na vysvetlenie. Autori vychádzajú z chápania útlaku, tak ako ho vo svojich prácach načrtol Karl Marx. Charakterizujú ho ako vzťah, pri ktorom je jedna skupina ľudí podriadená a vykorisťovaná, kým druhá skupina má z tohto vzájomného vzťahu úžitok. Avšak to, ku ktorej skupine bude človek patriť, nie je výsledkom jeho námahy a práce. Práve naopak, je to jedinou nevyslužený moment narodenia sa, ktorý ho predurčuje k príslušnosti k tej ktorej skupine. Kniha nadväzuje na Marxov koncept triedneho útlaku, ktorý označuje za základný útlak. K ďalším, ktoré spoluvytvárajú mnohostranný útlak patria rasizmus, patriarchálny poriadok a heteronormativita (heteronormativita je termín popisujúci presvedčenie ukotvené na celospoločenskej úrovni, hovoriace o tom, že heterosexuálna je jediná normálna sexuálna orientácia). Dôležité je však poznamenať, že podstata týchto čiastkových útlakov netkvie vo vzájomnom vzťahu dvoch jedincov. Namiesto toho hovoria Glasbergová a Shannon o diskriminácii na inštitucionalizovanej a celospoločenskej úrovni. Potrebné je tiež uviesť, že tieto jednotlivé útlaky nepôsobia samostatne, práve naopak, pôsobia vo vzájomnom súlade a spoluvytvárajú tak „*maticu dominancie*“ (s. 172), v tomto prípade „*dominanciu bieleho heterosexuálneho muža*“. Autori sa hneď na začiatku zamýšľajú nad tým, či je možné použiť koncept triedneho útlaku aj na jeho ostatné formy, alebo je potrebné prehodnotiť túto koncepciu a rozvinúť takú, ktorá nám umožní lepšie pochopiť mnohostranný útlak. Sú toho názoru, že Marxov koncept triedneho útlaku reagujúci na životné podmienky robotníckej triedy počas obdobia ranného kapitalizmu 19. storočia, potrebuje modifikovať, aby správne reflektoval životné pomery skupín, ktoré sa snažia emancipovať od začiatku 20. storočia (boj žien za volebné právo začiatkom storočia, hnutie za občianske práva reagujúce na nerovné postavenie afroameričanov v USA v 60. rokoch a problematika sexuálnych menšín, ktorá sa do povedomia začala dostávať v rokoch 70.) až do súčasnosti. V závere knihy potom vysvetľujú, ako vytvoriť správny analytický koncept na pokrytie vzťahu medzi štátom, spoločnosťou a útlakom.

Glasbergová a Shannon sa tiež zamýšľajú nad tým, ako je možné, že podriadení členovia spoločnosti uvedomujúci si toto nerovné rozdelenie moci, spravidla nasledujú a akceptujú pravidlá dominantných. Odpoveď podľa nich ponúka proces útlaku a politickej socializácie. Socializáciu definujú ako *všeo-
becný proces, ktorým sa členovia spoločnosti učia, čo sa od nich očakáva a čo oni môžu očakávať od sveta okolo seba: naučia sa svojim právam, povinnostiam, výsadám a záväzkom* (s. 47). Politickú socializáciu a socializáciu útlaku

označujú ako partikulárne formy všeobecného procesu socializácie, *ktorými jednotlivci rozvíjajú chápanie moci a politických štruktúr, obzvlášť ako tieto určujú vnímanie identity, moci a možností spojených s príslušnosťou k rodovým a rasovým skupinám a sexualite* (s. 47). Spôsob, akým sa jednotlivci socializujú, záleží podľa nich od základných politických hodnôt a ideológií, ktoré si osvoja. V kapitalistickom systéme, kde si vlády adoptujú laissez-faire pozíciu, sú jednotlivci považovaní za zodpovedných za svoj vlastný blahobyt. Ekonomický úspech a neúspech sa, tak ako to autori uvádzajú, pripisujú výsledkom individuálneho úsilia a súťaživosti. Ak niekto neuspje, interpretuje sa to tak, že si proste uspieť nezaslúžil. Ideológia voľného trhu vychádza z dogmy „*rovnakých šancí*“ (s. 49), ktorá však podľa autorov publikácie pozabúda na skutočnosť, že každá generácia ťaží z bohatstva predošlých generácií a ignoruje sa teda fakt, že jeden tím môže do zápasu nastúpiť so značnou výhodou. Podľa Glasbergovej a Shannona sú s týmito ekonomickými ideológiami prepojené aj ideológie ospravedlňujúce patriarchálne usporiadanie, bielu nadradenosť (ang. termín white supremacy) a heteronormativitu. Svoje tvrdenie podopierajú zaujímavými príkladmi. Na margo patriarchálneho usporiadania napríklad uvádzajú, že presvedčenie, že ženy sú občanmi druhej kategórie, bolo posilňované faktom, že nemohli voliť alebo vlastniť majetok a narábalo sa s nimi samými ako s tovarom. Tohto dôkazom je podľa nich spoločenský zvyk, keď žena preberá manželovo meno. Tým sa pochováva jej identita a jasne sa deklaruje, komu patrí.

Iné zaujímavé príklady uvádzajú na margo politickej socializácie, pri ktorej zohrávajú významnú úlohu médiá, školy a štát. Autori poukazujú napríklad na to, že rozprávky a filmy, ktoré predstavujú Arabov ako násilných lupičov, prispievajú k tomu, že takmer každý teroristický útok je hneď zo začiatku označovaný ako dielo arabských teroristov. Ostatne sme mohli byť toho svedkami pri teroristickom útoku v Nórsku. Iný príklad politickej socializácie, tento krát v školstve, ponúkajú americké školy, ktoré začínajú školský deň recitovaním sľubu vernosti (the Pledge of Allegiance). Rovnaký efekt má aj spievanie národnej hymny počas športových podujatí. Spoločnosť takto, podľa Glasbergovej a Shannona, vštepuje občanom nacionalistické hodnoty. Ak však zlyhajú tieto preemptívne socializačné metódy, štát má vždy možnosť umlčať dissent prostredníctvom tvrdej represie (to znamená nasadením represívnych zložiek štátu – polície a armády) alebo mäkkou represiou (ako je napríklad verejný výsmech a spoločenská stigmatizácia). Ako však autori poznamenávajú, použitie sily voči občanom zo strany štátu môže mať za následok to, že vyprovokuje ľudí, aby sa pridali k odporu. Takéto príklady nám ponúkajú udalosti z Francúzska, Grécka alebo ostatne z Veľkej Británie, kde sa použitie sily stalo spúšťačím mechanizmom masových protestov mládeže.

Glasbergová a Shannon uvádzajú, že „*pochopenie útlaku začína so skúmaním názoru na moc*“ (s. 15) a okrem pojednania o útlaku predstavujú v publikácii aj jednotlivé teórie štruktúr moci. Sú nimi pluralizmus, teória elit, teória triednej dialektiky a v krátkosti je predstavená aj postštrukturalistická teória moci viažuca sa k menu známeho francúzskeho intelektuála Michel Foucaulta, s ktorého filozofiou sa však vôbec nemusíte stretnúť počas vášho štúdia na niektorej z katedier politológie na Slovensku. Okrem toho, že publikácia čitateľovi priblíži jednotlivé kontrastujúce modely toho, ako pracujú štruktúry moci v demokraciách, zároveň tieto modely, ktoré za posledné polstoročie dominujú sociológii, dáva do vzájomnej konfrontácie a kriticky analyzuje ich silné a slabé stránky. Autori nenaznačujú, že niektorý z týchto konceptov je správny a iný nie, ani že sa tieto koncepty navzájom vylučujú. Skôr sú toho názoru, že každý z modelov môže byť použitý v závislosti od skúmanej problematiky.

Publikácia taktiež oboznamuje čitateľa s viacerými teóriami štátu, akými sú marxistické teórie štátu (štrukturalizmus kapitalistického štátu a instrumentalizmus/teória dominancie obchodu), ktoré chápu štát buď ako hráča v kapitalistickom systéme alebo ho rovno považujú za štát kapitalistický. Ďalšími predstavenými teóriami štátu sú štrukturalizmus centralizovaného štátu, podľa ktorého je štát byrokratickou politickou mocou a anarchistická teória štátu, ktorá považuje štát za nelegitímnu inštitúciu založenú na hierarchii a kontrole.

Na to, aké možnosti artikulácie svojich záujmov majú masy v štáte, reagujú kapitoly zaoberajúce sa voľbami a sociálnymi hnutiami. Autori sa snažia podať odpoveď na to, prečo ľudia nevolia. Čitatelia majú tiež možnosť oboznámiť sa s anarchistickými námietkami voči voľbám. Ich presvedčenie, že voľby nie sú nástrojom sociálnej transformácie zrejme najlepšie dokumentuje v publikácii uvedený výrok známej americkej anarchistky Emmy Goldman „*ak by volenie niečo zmenilo, urobili by ho ilegálnym*“ (s. 114). Ako alternatíva k voľbám, ako spôsobu artikulácie záujmov občanov, je v knihe predstavená anarchistická koncepcia priamej akcie, ktorá má podľa svojich priaznivcov naučiť ľudí a skupiny, že svoje problémy dokážu riešiť samostatne, bez zásahu vlády a autorít a tiež koncepcia sociálnych hnutí, ktorá poukazuje na to, ako realizovať moc „zdola smerom hore“.

Na záver možno konštatovať, že táto aktuálna publikácia z roku 2011, vydaná americkým nakladateľstvom Pine Forge Press, ktoré sa špecializuje na vydávanie sociologických knižiek, ponúka na 248 stranách zaujímavé a komplexné spracovanie problematiky moci a útlaku v spoločnosti. Kniha je prehľadne členená do siedmich na seba nadväzujúcich kapitol. Časté tabuľky a grafy pomáhajú čitateľovi lepšie pochopiť jednotlivé problémy a vedeckopopulárny štýl, akým je kniha napísaná kompenzuje do istej miery nevýhody spojené s čítaním cudzojazyčného textu. Jedinou väčšou nevýhodou knihy pre slovenského čitateľa môže byť skutočnosť, že je určená najmä pre potreby

amerických študentov. Z toho dôvodu sú mnohé z príkladov, ktoré autori uvádzajú, pre našinca v tom lepšom prípade málo známymi. Slovenských študentov však publikácia dokáže obohatiť o často ignorované teoretické perspektívy ale aj názory, ktoré sú v slovenskom intelektuálnom prostredí ochotní vysloviť len máloktoří jedinci. Pedagógov, okrem iného, môžu inšpirovať otázky do diskusie, ktoré sú na konci každej kapitoly. Celkovo možno publikáciu *Political Sociology: Oppresion, Resistance and the State* hodnotiť pozitívne a konštatovať, že má potenciál obohatiť slovenských študentov politológie a sociológie.

Tomáš Nociar